

בשר שום אדם אפילו הכהנים המשווחים כאשר סכין הבשר בשמנים הטובים ומורחין בהן הבשר בידים משוחות אחרי הרחיצה, כענין "ורחצת וסכת" וברות גג, "וארחצך במים... ואסוכך בשמן" וביחוקאל טו. וזהו פשוטו של מקרא ומשמעו. וכך אמרו רבותינו ובכריתות זא: "מנן לכהן גדול שנטל משמן המשחה שעל ראשו ונתן על בני מעיו שחייב, שנאמר על בשר אדם לא יסך".

(לד-לו) קח לך סמים. אמרו^[א] בדרך הפשט כי פירוש: קח לך סמים, הם נטף ושחלת וחלבנה, אלה הסמים, ולבונה זכה עמהם. ואיננו נכון להחזיר פעם אחרת סמים, כי אין דרך הכתוב לשנות מה שהזכיר רק בהפסיקו הענין באיכות^[ב] או בדברים שהם כן תמיד^[ג]. והאמת כדברי רבותינו ובכריתות ובו כי הם סמים אחרים.

וכתב רש"י^[ד]: "סמים - שנים. נטף ושחלת וחלבנה - הרי חמשה. סמים - לרבות עוד כמו אלו, הרי עשרה. ולבונה - הרי אחת עשרה". ויש לתמוה, ולמה לא יזכיר הכתוב. ואולי יאמר הכתוב^[ה]: קח לך סמים^[ו], נטף ושחלת וחלבנה, סמים רבים^[ז], ולבונה זכה, ולא יקפיד הכתוב רק באלה הארבעה כי בהם ענין עשן הקטורת עולה^[ח], רק צוה שיתן עמהם סמים רבים אשר להם ריח טוב^[ט] כדי שיהיה בתמורת עשנו^[י] מבושם. וכן לא פירש המשקל וכמה יקטיר ממנה^[יא], כי לא הקפיד רק שיהיו אלו הארבעה בשוה^[יב] ושיוסיף עמהם עוד סמים טובים להקטיר. והטעם, כי כאשר אמר ולעיל בפסוק כהן בשמן שיעשה אותו כמשפט מעשה הרוקחים ולא למד על מעשהו רק סמך עליהם^[יג] כך אמר בזה שיקח מאלה ארבעה הסמים במשקל שוה ויוסיף עמהם סמים ויעשה מכולם קטורת מרוקת כמעשה

בית היין

(לד-לו) [א] ראב"ע. סמים אחרים נוסף לארבעה הנזכרים אבל לא נאמר כמה. [ב] כגון לעיל ד, ט, עיין בדברי רבינו שם. [ג] כגון לעיל טו, עיין בדברי רבינו שם. [ד] מהגמ' בכריתות שם. [ה] זו היא דרך אחרת בהבנת הכתוב, שלא כרש"י ושלא כראב"ע הנ"ל, אבל כרש"י בעיקר הענין שנאמרו כאן סמים אחרים, ושלא כראב"ע שנאמרו כאן רק ד' סמים. [ו] שהם... [ז] אחרים. [ח] מלה"כ ביחוקאל ח, יא. [ט] ילפ"ז נאמר כאן [ב"סמים] השנין שיתן

סמים אחרים נוסף לארבעה הנזכרים אבל לא נאמר כמה. [י] מלה"כ ביחוקאל ח, יא. [יא] נראה שר"ל שכן לא פירש המשקל של כל אחד מהסמים הנזכרים בפירוש ולא פירש גם כמה יקטיר מהם ומכל הסמים הנזכרים בפירוש ביחד. [יב] כאומרו "בד בבד יהיה" ופירש רש"י "אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל, כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכו'", עיי"ש. [יג] כמו שביאר רבינו שם.

הַרוֹקְחִים בַּסְּמִים הַיְדוּעִים לָהֶם שֶׁהֵם טוֹבִים עִם אֱלֹהִים וּבַעֲשִׂיָּה אֲשֶׁר הֵם עוֹשִׂים וַיִּתֵּן מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדוּת כִּדִּי שֶׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ כִּמְנַהֵג הַמוֹגְמְרוֹת לִפְנֵי הַמַּלְכִּים. וְכֵן קָצָר בַּעֲשִׂיָּה וְלַהֲלֹךְ לִנְכֹּס וְלֹא הִזְכִּיר אוֹתָהּ [יד] כְּהִזְכִּירוֹ הָאֲחֵרִים כּוֹלֵם [טו]. וְכֹזֶה אָמְרוּ בַּגִּמ' וּבַכְרִיתוֹת וַבּוֹ: "אָמַר רִישׁ לְקִישׁ מֶה לִּשְׁוֹן קְטוּרָת, דְּבַר שְׁקוּטָר וְעוֹלָה", כִּי לֹא צוּה בָּהּ בַּתּוֹרָה רַק בַּדְּבָרִים שְׁקוּטָרִין וְעוֹלִין עַל דֶּרֶךְ מַעֲשֵׂה הַרוֹקְחִים. וְאוֹלֵי עַל פֶּה נִתְפָּרַשׁ לְמֹשֶׁה בַּסִּינַי הַסְּמִים הַנִּבְחָרִים לְזֶה וְכָל מַעֲשֵׂה הַקְּטוּרָת, כִּי בֵּן נִתְפָּרַשׁ לוֹ [טז] גַּם מַעֲשֵׂה הַשֶּׁמֶן אֵיךְ יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ [יז] אַע"פ שֶׁתֵּלֵאן בַּמִּנְהֵג הַרוֹקְחִים [יח], אוֹ שֶׁלֹּא הַקִּפִּיד כָּלֵל רַק עַל אֱלֹהִים הַמְּפֹרָשִׁים בַּכְּתוּב וְצוּה שִׁיבֶשֶׂם אוֹתוֹ בַּסְּמִים אֲחֵרִים עַל דֶּרֶךְ הַרוֹקְחִים. וְכַךְ אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ חֲזִית וּבַשֶּׁשֶּׁר־גֵּה: "בִּדְקוֹ חֲכָמִים וְלֹא מִצְאוּ יָפִים לְקִטְרָת אֵלֶּא יֵא' סַמְמָנִין אֵלֶּוּ בַּלְבָּד" [יט].

וַיִּתְּכֵן עוֹד כִּי לִשְׁוֹן סְמִים וּבַשֶּׁמֶם לִשְׁוֹן אֶחָד הוּא [כ], כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי וְלַעֲלִי כֶה, וְאַלֶּה הַשְּׁלֵשָׁה אֲשֶׁר הִזְכִּיר [כא] אֵינֶם סְמִים [כב], כִּי הֵנִטֵּף וְהַחֲלִבְנָה שְׂרָפִים, וְהַשְּׁחַלְתִּי צִפּוֹרִין [כג] יוֹצֵא מִן הַיָּם, וְאָמַר הַכְּתוּב: קַח לְךָ סְמִים הַנִּזְכָּרִים [כד], וְנִטֵּף וְשִׁחַלְתָּ וְחִלְבַּנָּה, סְמִים עוֹד, וְלִבְוֹנָה זֹכָה, וְתַעֲשֶׂה קְטוּרָת מְרוֹקַח כִּמַּעֲשֵׂה הַרוֹקְחִים, כִּי הַסְּמִים הַנִּזְכָּרִים לְמַעַלָּה וּבַפְּסוֹק כְּג' בַּשֶּׁמֶן, מִרְדְּרוֹר וְקִנְמֹן וְקִדָּה, נִכְנָסִין בַּקְּטוּרָת [כה], וְקִנָּה בּוֹשֶׁם [כו] עַל דַּעֲתִי הוּא הַקְּלִיפָה [כז] שֶׁהִזְכִּירוֹ בָּהּ חֲכָמִים וּבַכְרִיתוֹת וַאֲ, וְהוּא דְרָאצִּינִי בַּלִּשְׁוֹן

בֵּית הַיָּן

[יד] כְּלוֹמֵר, אֶת פְּרָטִי עֲשִׂיתָה. [כ] וְסְמִים הֵם צִמְחִים כְּמוֹ בַּשֶּׁמֶם. [טו] כְּלוֹמֵר, אֶת פְּרָטִי עֲשִׂיתָם [של המשכן וכליו]. [טז] עַל פֶּה. [יז] עֵיין בַּדְּבָרִי רַבִּינוֹ לַעֲלִי בַּפְּסוֹק כֶּה. [יח] מִשְׁמַעֲוִית דְּבָרֵי רַבִּינוֹ הִיא שׁוֹה פְּשׁוּט שֶׁמַּעֲשֵׂה הַשֶּׁמֶן נִתְפָּרַשׁ לוֹ ע"פ וִישׁ לְדוֹן רַק אִם גַּם הַסְּמִים הַנִּבְחָרִים לְקִטְרָת וּמַעֲשֵׂה הַקְּטוּרָת נִתְפָּרְשׁוּ לוֹ ע"פ. וְצ"ב מִנִּלְ דְּבַר זֶה לְגַבִּי מַעֲשֵׂה הַשֶּׁמֶן שֶׁתֵּלֵאן הַכְּתוּב בַּמִּנְהֵג הַרוֹקְחִים. [יט] כְּלוֹמֵר, שֶׁמֶשֶׁמֶע מִהַמִּדְרָשׁ שִׂיא' סַמְמָנִין אֵלֶּוּ לֹא נִתְפָּרְשׁוּ לְמֹשֶׁה לֹא בַּשֶּׁמֶם וְלֹא בַּמִּסְפָּרִים, אֵלֶּא שְׁחֲכָמִים לֹא מִצְאוּ לְקִטְרָת יָפִים אֵלֶּא יֵא' אֵלֶּוּ. וְקָטַע זֶה מִ"אוֹ שֶׁלֹּא הַקִּפִּיד" עַד כֹּאן לִיתִּיה בַּד"ר.

[כ] וְסְמִים הֵם צִמְחִים כְּמוֹ בַּשֶּׁמֶם. [כא] נִטֵּף וְשִׁחַלְתָּ וְחִלְבַּנָּה. [כב] כְּלוֹמֵר, אֵינֶם צִמְחִים. [כג] כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּכְרִיתוֹת וַאֲ, וְכְמוֹ שֶׁת"א "שׁוּפְרָא". [כד] לַעֲלִי בַּפְּסוֹק כְּג' בַּשֶּׁמֶן, מִרְדְּרוֹר וְקִנְמֹן וְקִדָּה. [כה] שֶׁהִרִי בַּכְרִיתוֹת וַאֲ מִנּוֹ חֲכָמִים בִּיא' הַסַּמְמָנִין שֶׁבַּקְטוּרָת מוֹר וְקִצְיָעָה [שֶׁהִיא הַקִּדָּה] וְקִנְמֹן. [כו] גַּם הוּא נִכְנָס בַּקְטוּרָת, כִּי... [כז] בַּכְרִיתוֹת וַאֲ לִפְנֵינוּ: קִילּוּפָה, וְכ"ה בַּרְשִׁי שֶׁם, וּבֶרֶמְב"ם בַּהֲלָכוֹת כְּלִי הַמִּקְדָּשׁ פ"ב ה"ג: קִילּוּפָה, וּבֶכֶס"מ שֶׁם בַּה"ד קִילּוּפָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבִּינוֹ.

ערב[וכת], וכן בלשון הגמרא ושב[ס.ה.ב.]¹²³⁴⁵⁶⁷ [כט], והוא קנה כדמות הקנים. והסמים שצוה להוסיף הם שבלת נרד וכרכם והקשט לפי מה ששנו חכמים ובכריתות שם. ואולי אין קפידה בכתוב אלא באלה התשעה¹²³⁴⁵⁶⁷ [ל] שהזכיר [לא], אבל במה שכל [לב] להוסיף בו עוד סמים לא יקפיד [לג] רק בבשום שיעשה קטורת מרוקת, וקצר במעשהו¹²³⁴⁵⁶⁷ [לד] ובמשקלי האחרים [לה] מפני שצוה שיעשנו כמעשה רוקת [לו]. ונראה לי שבחנו חכמים באלה השלשה [לז] מפני שהזכירו בשיר השירים ויד[לח], "נרד וכרכם... ואהל[ות]", והוא [לט] הקשט [מ], ויקראנו בלשון רבים מפני שהוא שני מינין, המתוק והמר, והנה הזכיר שם קנה וקנמן ולבונה ומר עם אלה השלשה ואמר ובשה"ש שם "עם כל ראשי בשמים" להביא הקדה [מא], והנה הם כל סמי הקטרת, והזכיר תחלה ושם בפסוק יג' "כפרים

בית היין

בדרך הרוקחים, אבל הג' מינים שלא נתפרשו והוסיפוס חז"ל זה הוא מטעם אחר כמי שיכואר בהמשך ע"פ שה"ש.

[לז] שבילת נרד וכרכם והקשט. [לח] בין שאר הסמים והשרפים שבקטורת שזכרו שם, כפי שיתבאר שם נזכרו כל סמי ושרפי הקטורת. [לט] האהל.

[מ] הנזכר בכריתות י, א ביא' סממנין שבקטורת, שלא כרד"ק בשרשים שרש אהל שכתב שפירשו בו שהוא הבישם הנקרא בלישין ערבי סנדל, ושל א כרס"ג שהביאו רד"ק שם בשרש קדד שפירש שהוא הקדה ויכ"ה ברס"ג לעיל בפסוק כד': "יקדה - אלקסט", שהקדה היא קציעה, כמשנ"ת לעיל בפסוקים כג-כד. והרמב"ם בהל' כלי המקדש פ"א ה"ג כתב כרס"ג שקדה היא הקושט, והכס"מ כתב שם ש"יש לתמוה ע"ה, שהרי אינקלוס תרגם קדה קציעתא. ורבינו בפרק שאחרי זה ובה"ד מנה קציעה וקשט בשתים. ובאמת הרמב"ם עצמו בפיהמ"ש בכלאים פ"א מ"ח הביא התרגום אונקלוס, עיי"ש.

[מא] כמי שקראה הכתוב לעיל בפסוק כג' "בשמים ראש".

[כח] עיין לעיל בפסוקים כג-כד בהערות מ' ומג'.

[כט] שם נאמר: "וכל דבר שנותנת לתוך פיה - ונגבילא אי נמי דרצונא". אבל רש"י שם פירש "דרצונא - קנמון".

[ל] צ"ל: השמונה.

[לא] נטף ישחלת וחלבנה ולבונה, ומר דרור וקנמן וקנה בשם יקדה.

[לב] תיבת "סמים".

[לג] במין מסויים ובמספר המינים.

[לד] באימרו בסתמות "קטורת רוקח".

[לה] חוץ מהנטף ישחלת והלבנה והלבונה ושאע"פ שלא אמר משקלם אמר עכ"פ שיהי אלו הארבעה בשוה, כמשנ"ת לעיל, אבל על האחרים לא אמר כלום כמשקלם וימשקלם נתבאר בכריתות ו, א.

[לו] כלומר, כמעשה הרוקחים. וכוונת רבינו בזה היא שלפירוש הקודם "מעשה רוקח" מתייחס הן לז' מינים שלא נתפרשו והן לדרך העשייה שלא נתפרשה והן למשקל שלא נתפרש, שכל זה יעשה בדרך הרוקחים. אבל לפירוש זה "מעשה ריקה" מתייחס לדרך העשייה ולמשקל, שיעשם

עם נרדים" להביא נטף ושחלת וחלבנה שהם שרפים^[מב], כי כפרים מן "וכפרת אותה" ובראשית ויד, שרף נדבק. והמתרגם הירושלמי אמר (בשה"ש דיד) "ואהלות" אקסי לאלואן^[מג], והוא העץ הטוב הנקרא בלשון רומי לינגא לאלואן, כי אקסי עץ בארמית, לאלואן כשמו, ובלשון יון נקרא כן ממש, אקסי לואין^[מד], וכן שמו בערבי, אל עוד טיב^[מה]. אבל אונקלוס תרגם "כאהלים נטע ה'" ובמדבר כד, "כבושמיא", לא ייחד לו שם^[מו].

אֲהִיָּהּ לְאֵלֹהִים
וְיִשְׂרָאֵל לְאֵלֹהִים

נטף. הוא צרי^[מז]. וכתוב בפרושי רש"י: "והצרי קורין לו טריאגא. על שם שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף". ולא ידעתי אם הוא טעות סופרים או המגיד כחש לו^[מח], כי הטריאקא אינה סם אחד אבל היא מרקחת רבת ההרכבה, יכנס בה שאור ודבש ובשר שקצים ורמשים, כי יכנסו בה אבק העקרבים ובשר האפעה, כי לכך נקראת כן, כי הארס בלשון יון תריאק, וכן בלשון תלמוד ובשבת קטב, "תריקה חויה", וכן הזכרה המרקחת בלשונם ובנדרים מאב, "כי טריאקא לכולי גופא", וחלילה שיכנס בקטורת בשר שקצים ורמשים ושאור ודבש, וכתוב בוויקרא ביא, "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו". אבל הצרי הוא השרף בעין שמן שנוטף מעץ הבלסמון הנקרא בלשון חכמים קטף^[מט], והוא מה ששנינו ובכריתות וא: "רשב"ג אומר הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף". ושם יקראוהו קטף בעבור ששוברים ענפיו בימי החום והצרי זב מן הקטיפה ההיא. ואמרו בגמ' (שבת) בפרק במה מדליקין וכו': "ר' שמעון בן אלעזר אומר אין מדליקין בצרי. וכן היה ר' שמעון בן אלעזר אומר הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף", ופירשו בו ושם כהב, "מאי טעמא, מפני שריחו נודף, גזירה שמא יסתפק ממנו", והנה הוא השמן החשוב הנזכר. ואני תמה, כי אונקלוס תרגם ובראשית לו, כהו "נכאת וצרי ולוט" שעף וקטף,

בֵּית הַיֵּן

[מב] שלא כרש"י שם שכתב: "כפרים עם נרדים – מיני בשמים הם".	[מו] ולפי"ו שוב אפשר לומר שאהלות הוא הקשט.
[מג] והובא בדברי רבינו לעיל בפסוקים כג-כד.	[מז] שמנו אותו חכמים בכריתות ו,א בסמני הקטורת ונזכר פעמים רבות בכתוב, כמו שיובא להלן.
[מד] בד"ר ליתא מ"בלשון יון" עד כאן.	[מח] מלה"כ במלכים א' יג, יח.
[מה] עיין בדברי רבינו לעיל בפסוקים כג-כד בסופן בענין קנמון בשם. וכוונת רבינו כאן היא לומר שלפי התרגום הזה אהלות אינו הקשט, כי הקשט גם בערבית נקרא כן, כמבואר ברס"ג הנ"ל וברמב"ם שם פ"ב ה"ד.	[מט] וכ"כ רש"י עצמו בבראשית לו, כה שצרי (הנזכר שם) הוא "שרף הנוטף מעצי הקטף, והוא נטף הנמנה עם סמני הקטורת".

וכן ושם מגיאו "מעט צרי... נכאת ולוט" ועיר קטף, ותרגם וכאן נטף נטופא ולא תרגם נטף כצרי^[ג]. ויונתן תרגם בכל מקום צרי שעף, והוא לשון שמן משיחה, מלשון תלמוד ובחולין קיא, בו "עבדי ליה שיפא בצעא" - והוא מובלע העיין, שעפא, "דשייף ליה מההוא מינא בפומיה" ובביצה טזא - דשעיף.

והנראה מדעתם כי אילן הצרי ופריו שניהם יקראו "צרי" בלשון הקודש, כשם תאנה ורמון ואתרוג וזולתם רבים. וה"נכאת" אצלם הוא שם לכל שמן חשוב ומבושם, ולכך אמר ובמלכים ב' כ"ג "ויראם את כל בית נכתה", שהאוצר אשר בו השמן הטוב יקרא על שמו שהוא מבחר הסגולה, ושם כתוב "ואת שמן הטוב"^[גא]. ולכך אמר אונקלוס במנחה של יוסף שהביאו לו שעף שהוא שם משיחת השמן החשוב הזה, והביאו^[גב] מענפי העץ שהוא הצרי הנקרא קטף^[גג]. ובשאר מקומות כשיזכיר הכתוב צרי לבדו ויזכירונו לתרופה ולשבת, כגון ובירמיה תכבו "הצרי אין בגלעד", יתרגם אותו יונתן על השמן שהוא שעף. ותרגם אונקלוס וכאן נטף נטופא והוא השמן הזה שנקרא כן בעבור שהוא נוטף משברי הענפים, ואין כאן מקום לתרגמו שעף כי איננו בקטורת למשיחה^[גד].

וראיתי לר"ב ר' משה ובהל' כלי המקדש פ"ב ה"ד שמכנים בקטורת עץ האילן הנזכר^[גה], הוא הנקרא בערבי עוד בלסאן^[גו]. נראה שסובר כי רשב"ג^[גי] שאומר "הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף" בא לחלוק^[גח] ולומר שאין הצרי^[גי] מסמני

בית היין

[ג] כלומר, ולא תרגם נטף כמו שתרגם צרי^[גא] ישעף הוא שם משיחת השמן החשוב הזה, אע"פ הוא צרי. כמשנ"ת.

[גא] שלא כרש"י בבראשית לו, כה שכתב: "נכאת - כל כנוסי בשמים הרבה קרוי נכאת, וכן ויראם את כל בית נכתה מרקחת בשמיו. ואונקלוס תרגם לשון שעוה", ושלא כראב"ע שם שכתב: "אמר ר"מ הכהן ז"ל הספרדי שפירוש נכאת דבר נחמד, וכן ויראם את כל בית נכתה". ועיין בתרגום וברש"י וברד"ק במלכים שם.

[גב] גם...

[גג] כלומר, על "נכאת" האמור שם אמר שעף, שהוא השמן, ועל "צרי" האמור שם אמר קטף, שהוא העץ, ושניהם הביאו לו. ואע"פ ש"צרי" הוא שם לשניהם, מכ"מ כשהוא נזכר עם נכאת ושהוא הפרין המכוון בו הוא לעץ עצמו. ועיין ברש"י ובתוס' בנדה ח, א ד"ה קטף.

[גד] לעיל הביא רבינו ד"ז בשם ר' שמעון בן אלעזר, ועיין בגמ' שבת ובכריתות הנ"ל, וברש"י שם ובתוס' בנדה ח, א בד"ה קטף, ובתוספתא שבת פ"ב ה"ג.

[גה] שלא כרש"י בכריתות שם שכתב שבא לפרש. [גו] שהוא השרף הנוטף מעצי הקטף.

הקטורת, כי הוא^[ס] אינו אלא שרף ובקטורת אין השרף^[סא] נכנס בו אלא הקטף עצמו^[סב].

¹²³⁴⁵⁶⁷

(לה) ממולח. שיהא מלוח במלח, כמו שאמרו ובכריתות ו,אז "מלח סדומית רובע"^[א].

ואונקלוס תרגם "מערב", ירצה לעשות ממולח נמחה, שיעשה הסמים כולם שחוקים מאד ומעורבים יפה עד שיהיו נמחים ולא יוכר סם מהם^[ב], מלשון "כי שמים כעשן נמלחו" ובישעיה נא,ו^[ג], וכן "בלוי מלחים" ובירמיה לח,יא^[ד], "ארץ פרי למלחה" ובתהלים קנ,לד^[ה], "ארץ מלחה" ובירמיה י,ו^[ו], כולם ענין השחתה וכלייה.

ורש"י פירש כי לשון ממולח שיהא מעורב יפה בשחיקתן זה עם זה, והביא דומה לו "מלחך וחובליך" ובחזקאל כו,כז - על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגין את הספינה כאדם שמהפך בכף ביצים טרופות לערבן יפה. ועל דעתי נקראו חכמי הספנין מלחים^[ז] בעבור שהם יודעים טעם הים, כאילו הם המרגישים במליחותו ומתיקותו, כלומר, היודעים מתי יהיה מתוק ונאות להולכי הים או מתי הוא רע ומר להם. ואין תופסי המשוטות נקראים מלחים,

¹²³⁴⁵⁶⁷

ב י ת ה י י

¹²³⁴⁵⁶⁷

[ס] הצרי. [ג] בתרגום שם: "יעדו" ויסרו, וברש"י שם: "נמלחו - נתקלו, כמו ובירמיה לח,יא בלוי הסחבות והמלחים, בגד נשחת. ל"א נמלחו נתבלבלו, ל' מלחי הים, שמבלבלין המים במשוטות מנהיגי הספינה. וכן ממולח טהור קודש" וועיין בדברי רבינו להלן בדעת רש"י. וברד"ק שם: "ענין השחתה, וכן ארץ מלחה - לא תשב".

[ד] בתרגום שם: "ובלאי שחקן". וברד"ק: "נשחתים, וכן ארץ מלחה - נשחתה". [ה] בתרגום שם: עָדָא [שוממת]. ורש"י פירש כארץ מלוחה שאינה עושה פרי וועיין בדברי רבינו להלן. [ו] עיין ברד"ק שם. [ז] לא ע"ש שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגין את הספינה כפירש"י, שלפי פירושו השם מְלָחִים הוא כמובן של עירוב ע"י היפוך, אלא הוא כמובן של מְלַח, ונקראו כן... [א] וכ"פ ראב"ע, עיי"ש. ושלא כהתוס' בכריתות ו,א בד"ה מלח סדומית רובע שכתבו ש"מלח סדומית רובע" לא בא לערבו בקטורת, כי לא עירבו מלח בקטורת, אלא לשרות בו את הצפורן, עיי"ש ובמל"מ בהל' כלי המקדש פ"ב ה"ג. [ב] צ"ע לפי"ז מה שהקדים הכתוב "ממולח" ל"ושחקה ממנה הדק".